

תדפיס

קונטרס שקו"ט

אודות שערות הבאות ממדינת הודו

מאת

הרב אלי' מטוסוב

ברוקלין, נ.י.

עש"ק פ' שלח, תשס"ד

בס"ד.

רגיל אני להשתתף מזמן לזמן, בכתיבת מאמרי דיון בעניני הלכה ועוד, בקובצי חידו"ת וקובצים רבניים היו"ל כאן בארה"ב (וגם קצת באה"ק בעז"ה), וגם הדיון שלפנינו נרשם ע"מ להדפיסו בא' הקובצים שי"ל אי"ה בקיץ זה.

כמה מידידי שי' הציעו לי, לפרסם מאמר זה גם בתור "תדפיס" בפ"ע, למען יהי' לתועלת עבור רבנים ומעיינים העוסקים בבירור הלכה זו.

כל ת"ח, לומד או מעיין שישלח לי הערותיו להגדיל תורה ולהאדיר, אודה לו מאד, ושכרו גם יהי' כפול מן השמים.

אלי' מטוסוב

עש"ק מברכים חודש תמוז,
וימי הכנה לג' תמוז, תשס"ד

הרב אלי' מטוסוב
ברוקלין נ.י.

בדין השערות הבאות ממדינת הודו

בנידון פאות נכריות הבאות ממדינת הודו שיש שרצו לאוסרן משום חשש תקרובת ע"ז. וכבר נתפרסמו ע"ז ב' קונטרסים תשובות ארוכות בהלכה. הא' מהרה"ג הרה"ח הר"י שי' רייטפארט בעהמח"ס בדבר מלך על הרמב"ם, והב' היא תשובתו של הרה"ח הר"ר שד"ב וולפא ר"מ בכולל מקרית גת שגם הוא בעז"ה מחבר של ספרים רבים, וגם חיבר ספר נכבד המיוחד כולו למצות כיסוי הראש בנשים. (שני התשו' נתפרסמו בסמוך לחגה"ש תשס"ד).

בשני התשובות האריכו בכל פרטי הדברים ע"ד ההלכה, וגם בפרטי גביית עדות ובירורים ממקורות רבים ונאמנים באופני גזיזת השערות במדינת הודו. ומסקנת שניהם הלכה למעשה להיתר גמור. אלא שהגר"י מתיר גם בלי שום חשש אפי' לכתחילה. אבל הר"מ שי' מסיק שאף שהפאות מותרים ללובשם בלי שום חשש מ"מ רצוי שלא לקנות מכאן ולהבא פאות חדשות רק פאות שיש בהם אישור מרב מוסמך.

והנה מפאת קוצר הזמן לא עלה בידי לעי' בכל פרטי סוגיא זו לאורכה ולרוחבה. וברצות ה' נרחיב את הדיבור בזה בפעם אחרת בעז"ה. אבל בכל זאת נעיר קצת בזה לפום ריהטא עכ"פ.

עבודה כעין פנים, והראוי למזבח

היתר א' שהיא הנקודה המרכזית בקונטרסו של הגר"י שי' וגם בקונטרסו של הר"מ מאריך בזה הרבה, והוא ע"פ הגמ' במס' ע"ז דנ"א דתקרובת ע"ז נאסר בהנאה רק אם הוא עבודה כעין פנים, דהיינו כל דבר שכיוצא בו קרב ע"ג המזבח. ולכן איתא הדין בע"ז

שדרכה לזרוק לפני' מקל, או ע"ז שהקריב לה דורון סנדל, שאין המקל או הסנדל נאסרים בכך משום שאלו עבודות שאינם כעין פנים.

וכ"כ להלכה בשו"ע יו"ד סקל"ט ס"ג: תקרובת כל שכיוצא בו קרב על גבי מזבח כמו כל מיני מאכל כגון בשר שמנים וסלתות מים ומלח אם הניחו לפני' לשם תקרובת נאסר מיד כו'.

ובגמ' ע"ז דנ"א ע"א הקשו גבי הא דתנן דפרכילי ענבים ועטרות של שבליים שהקריבום לע"ז שהם אסורים, והרי אינו כעין עבודת פנים שאין מביאים זמורות של ענבים למזבח, ותירצו כגון שבצרן מתחילה לשם כך, ופירשו בראשונים מפני שזהו כעין עבודת ביכורים (עי' רמב"ן ר"ן ריטב"א ועוד).

ומזה למדנו אשר לא רק בשר סלתות ושמנים כו' אלא גם מה שמובא לביכורים הוא נק' ראוי לגבי מזבח וכעין פנים לענין לאסור בתקרובת ע"ז.

ועכ"פ בנידון השערות א"א לאוסרן מדין תקרובת ע"ז, כי בשערות לא מצינו בשום מקום שיהיו קרבים ע"ג המזבח.

תגלחת שער הנזיר

והנה הגר"י שי' לא הזכיר בקונט' כאן אודות תגלחת שערות הנזיר שהוא מגלח בעזרת נשים כמ"ש במס' מדות פ"ה מ"ב, ואח"כ שורפם תחת הדוד שמבשלים בו הקרבן שלמים, עי' מדות שם ונזיר דמ"ה ע"ב (ולדעת ר"מ במס' נזיר שם גם טמא משלח תחת הדוד) ורמב"ם נזירות פ"ח ה"ג.

אולם בקונטרס של הר"מ שי' כן העיר בענין זה, וז"ל: ומה שמצינו במקדש את תגלחת שערות הנזיר, הרי אין זה קרבן לה', אלא פעולה של טהרה לנזיר, וראה רמב"ם הל' נזירות פ"ח ה"ג מנזיר מה, א שאסור לגלח כנגד פתח העזרה "שזה בזיון מקדש הוא". והשערות אינן מוקטרות אלא משליכן תחת הדוד שמתבשלים בו השלמים בלשכת הנזירים שבעזרת הנשים. ע"כ.

במ"ש הרמב"ם שתגלחת היא חלק מהקרבת

אולם יש לעיין בזה, כי הנה בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע קי"א כ' בענין שבנזיר מצות התגלחת והקרבת שניהם נחשבים למצוה אחת במנין המצות, וז"ל: אבל הגילוח נקשר בקרבן והקרבת נקשר בגילוח ובקבוצם יגיע התכלית האחד הוא שיותר לו הדברים שהיו אסורים עליו בימי נזרו, ובפ"ו מנזיר (דמ"ו) אמר גלח על הזבח ונמצא פסול תגלחתו פסולה וזבחו לא עלו לו, הנה התבאר לך כי התגלחת היא מתנאי הזבח והזבח מתנאיה, ובתוספתא (נזיר פ"ב ה"י ועי' גמ' נזיר דט"ו ע"א) ג"כ התבאר "שנזיר שכלו ימיו אסור לגלח ולשתות יין ולטמא למתים" עד שיעשה מעשה ההוא כולו, והוא תגלחת טהרה כמו שהתבאר בששי מנזירות, והוא שיתגלח פתח אהל מועד וישליך שערו תחת הדוד ויקריב הקרבנות כאשר ביאר בכתוב, ואתה תמצאם ברוב מקומות יקראו הבאת הקרבנות תגלחת, ובביאור אמרו במשנה (נזיר ד"א ע"ב) "הריני נזיר ועלי לגלח נזיר", רוצה בזה שיביא קרבנות נזיר ויקריבם בעדו (בעד נזיר אחר), הנה כבר התבאר לך שהתגלחת נופלת על הבאת הקרבנות, והסיבה בזה היותה חלק מהם כמו שביארנו ובקבוצם יסתלק דין הנזירות כו'. עכ"ל.

הרי מבואר ברמב"ם שגם התגלחת נק' קרבן והיא חלק ממצות הקרבן. ולפי"ז דתגלחת נזיר היא חלק מעבודת הקרבנות אולי י"ל דגזיזת שערות כן נקרא עבודת פנים.

שערות הנזיר אינו נק' ראוי לגבי מזבח

אלא כי אף שהתגלחת נק' קרבן והיא חלק ממצות הקרבן, אבל הרי סוכ"ס עבודתה אינה בפנים ע"ג המזבח.

ומה שמצינו בביכורים שג"כ אינם קרבים ומ"מ נאסרת (לשיטת כמה ראשונים) דנק' כעין עבודת פנים. הרי י"ל כי ביכורים מביאם בעזרה ומניחם בצד המזבח בקרן דרומית מערבית כמ"ש ברמב"ם הל' ביכורים פ"ג ה"ב (ע"ש במקורות). וביכורים נק' קדשי מקדש כמ"ש ברמב"ם הל' ביכורים פ"ב הט"ז,

ועי' בטו"א מגילה ד"כ ע"ב דביכורים חומר קדשים עליהן ולכן מצינו גם בביכורים דין מן המותר לישראל. ועי' מזה באתון דאורייתא כלל י"ב. א"כ על ביכורים י"ל שנק' עבודת פנים, משא"כ שערות הנזיר אינם קדשי מקדש.

ומה שהזכיר הרמב"ם בסהמ"צ שם שהנזיר מתגלח פתח אהל מועד, הנה ר"ל כשהפתח פתוח אבל לא כנגד הפתח אוה"מ (כמפורש בגמ' נזיר דמ"ה ורמב"ם הל' נזירות פ"ח ה"ג), וכן מה שמשליך שעריו באש תחת הדוד שעליו מבשלים השלמים הלא אין זה כקדושת המזבח, א"כ אינו ראוי מצד זה להקרא כעין פנים.

ועי' תוס' נזיר ד"ט ע"א בד"ה אין שאלה לנזירות שכ': דנזירות כהקדש דכתיב קדוש יהי' גדל פרע. וכ"ה בהמפרש שם. ובספרי פ' נשא: קדוש הוא לה' זו קדוה"ג קדוש יהי' זו קדושת שער. [ומכאן מקור למה שמצינו בספרי חכמי האמת ע"ד קדושה עליונה מאד בשערות הנזיר]. ועי' מ"ש אתון דאורייתא כלל ז'.

שקו"ט בראשונים בדברי הרמב"ם

והנה בקונטרס מעשה נסים (נדפס בסוף סהמ"צ להרמב"ם במהדורה עם המפרשים) בסי' ח', מק' מאד על דברי הרמב"ם שכ' שהתגלחת היא מתנאי הזבח והזבח הוא מתנאי התגלחת, הלא בנזיר דמ"ו זהו דעת ר' אליעזר משא"כ לדעת חכמים שהלכה כמותם (וכ"פ הרמב"ם בהל' נזירות פ"ח ה"ה) אם הביא קרבנו אין התגלחת מעכבת ומותר לו לשתות יין אף לפני שגילח, כי התגלחת היא למצוה ולא לעכב. ומה שלפעמים נקטו על הקרבנות לשון תגלחת הנה לשון אינו מורה שהם מצוה אחת כו' וע"ש שהאריך.

ובתשו' הר"א בן הרמב"ם שם כותב ע"ז שהקושיות הן טובות וקצת אמיתיות, אך "עצם הסברא היות תגלחת הנזיר והבאת קרבנותיו מצוה אחת היא סברה אמיתית בלא ספק", וראי' חזקה מאמרם ז"ל (נזיר דמ"ה) תגלחת טהרה כיצד הי' מביא שלש

בהמות כו', וזאת היא ראי' ברורה ואמיתית כי הקרבנות דבוקים לתגלחת ועיקר המצוה היא התגלחת והקרבנות עמה. ובהמשך דבריו מוסיף הר"א בן הרמב"ם לבאר דנקט הרמב"ם כשיטה דחוי' (שיטת ר"א דתגלחת מעכבת) כי העיקר אצל הרמב"ם הוא שהגילוח והבאת הקרבן מצות אחת היא והוא מסתייע בשיטה דחוי' כי גם לשאר השיטות שהם להלכה לא ישתנה דבר זה שהם מצוה אחת כו' ע"ש.

[ובאמת מפורש ברמב"ם בסהמ"צ שורש י"א: וזה השרש דק להבין מאד כו' מקום הקושי הוא בדברים שאמרו בהם אין מעכבין זה את זה כו' שאפילו החלקים שאינן מעכבין זה את זה פעמים יהיו מצוה אחת כשיהי' הענין אחד. ושקו"ט בסהמ"צ זה בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ח"ב ע' שמג].

וראיתי גם בביאור הר"י פערלא על סהמ"צ לרס"ג מצוה קא, שהאריך ג"כ להקשות על דברי הרמב"ם בסהמ"צ, וכ' שאין ישוב לקושיות אלו. ומסיק שאם בנזיר נאמר שהקרבן ותגלחת היא מצות אחת הלא כן צ"ל גם במצורע כו'. ע"ש.

וניכר מכ"ז אשר שיטת הרמב"ם במצות תגלחת הנזיר היא מסברא רק דאסמכה על מאמרם ז"ל כו'. וצריך ביאור טעמו.

דרך חדש בשיטת הרמב"ם

ואולי י"ל כי הנה מזה גופא שהתורה ציוותה בנזיר על התגלחת פתח אוה"מ ושריפת השערות בעזרת נשים שבביהמ"ק, תחת הדוד אשר בו מקריב זבח שלמיו, והוא דבר שלא מצינו דוגמתו לא בתגלחת המצורע כו' ולא בשום עבודה אחרת במקדש, מזה הוכחה אשר בעצם שערות הנזיר הוא חלק מקרבנו הקרב ע"ג המזבח, ורק מפני שאין אפשר לגלח ולהקריב השערות ע"ג המזבח כי דבזיון הוא למקדש (נזיר דמ"ה ורמב"ם הל' נזירות פ"ח ה"ג) ע"כ אמרה תורה לגלח ולשורפן במקום הסמוך למזבח, ותחת האש של בישול קרבן שלמיו.

וזוהי שיטת הרמב"ם שהתגלחת הוא חלק ממש מעבודת

הקרבן, ורק מפני ארי' דרביעא עלי' מחולקים הם בעבודתם ובמקומותם דחלק הקרבן שהוא חטאת אשם ושלמי הנזיר הוא ע"ג המזבח, וחלק הקרבן שהוא גילוח ושריפת שעריו הוא רק בסמוך למזבח.

ולפי זה, תגלחת ושריפת השערות לשיטת הרמב"ם היא חלק מהקרבן, ולא שהיא נקראת קרבן רק בשם מושאל והיא רק תנאי במעשה הקרבן, אלא התגלחת ושריפה היא בעצמה מעשה קרבן. [וצ"ע ובירור כי לע"ע לא מצאתי בשום ספרים מענין גדר תגלחת הנזיר לשיטת הרמב"ם].

בגדר עבודה "כעין פנים"

והנה בגמ' ע"ז דנ"א ע"א ילפינן בענין כעין פנים "מנין לזובח בהמה בעלת מום לע"ז שהוא פטור שנאמר זובח לאלקים יחרם בלתי לה' לבדו (משמע שראוי לה' הכתוב מדבר) לא אסרה תורה אלא כעין פנים". ועי' ג"כ רש"י ע"ז שם ד"נ ע"א.

ומעתה נחזי אנן אם יבואו עובדי ע"ז וירצו לדמות כעין עבודת פנים ר"ל (כדאיתא בספרי חכמי האמת שרצונה של הטומאה הוא להדמות לפני הקדושה כקוף בפני האדם ואכ"מ) ויאמרו שרוצים ליטהר ולהביא גילולים, רק שחלק אחד של הטהרה תהי' ההקטרה לטומאה וחלק השני של הטהרה מכיון שהוא בזיון יעשוהו סמוך לטומאה. (וכמו שהאריך בנדו"ד בקונטרסו של הר"מ הנ"ל מספרי הע"ז בהודו שהגילוח אצלם הו"ע טהרה ואין מגלחים לפני האליל מפני שבזיון הוא כו' ורק מניחים השערות בכלי הקדו"ש להם, ואחרי התגלחת הם הולכים לפניו להקטיר להבליהם כו').

הלא עבודה זו היא כעין פנים ממש, שכן מצינו בעבודת פנים שחלק אחד של קרבן הנזיר הוא על המזבח וחלק האחר שהוא התגלחת הוא בפתח אוהל מועד ושריפה תחת הדוד.

י"ל דין תקרובת ע"ז גם בשערות

ומאחר שנת' שמעשה הנזיר הוא קרבן אחד שמתחלק לב' עבודות: חלק א' של הקרבן הוא החטאת אשם ושלמים הנקרב ע"ג המזבח, וחלק ב' של קרבן זה הוא השערות הנשרפות סמוך למזבח. א"כ הרי י"ל בזה בב' אופנים:

(א) מכיון דחלק מקרבן הנזיר הוא ע"ג המזבח, על כן חל גדר של "ראוי ליקרב ע"ג המזבח" על כל מעשה הנזיר, שכל מעשה הנזיר גם תגלחת שעריו הוא גדר של "זובח גו' בלתי לה' לבדו". וכשעובד ע"ז עושה ר"ל ככל מעשה קרבן הנזיר, גם מקריב קטורותיו בבית הע"ז וגם עושה תגלחת בסמוך לע"ז (או בבית הע"ז) הרי הוא אוסר הן תקרובת קטורותיו והן תגלחת שערותיו, והוא עשה עבודה כעין פנים ממש. ולפי"ז חל גם על תגלחת שערות דין תקרובת ע"ז.

(וגדר "כעין פנים" אינו צ"ל בכל הפרטים כעבודת פנים, כמו בגמ' בזביחה דכעין פנים בשובר מקל כו', ועי' דרכ"ת יו"ד סקל"ט סקט"ז).

(ב) או י"ל שמחלקים מעשה הקרבן. חלק הקרבן שקרב ע"ג המזבח, המקריב כמותו לע"ז יאסר תקרובתו, וחלק הקרבן שנעשה מחוץ למזבח אינו נאסר תקרובתו. ולפי"ז לא יחול דין תקרובת ע"ז על השערות.

בפסוק זובח לאלקים יחרם גו'

ולכאור' הי' אפשר לדחוק שחלק התגלחת מצד עצמו ג"כ יקרא כעין עבודת פנים, כי הלא לפי מ"ש הרמב"ם התגלחת נק' קרבן ובמילא הוא בגדר "בלתי לה' ראוי לה', ושייך בו ג"כ לשון "זובח לאלקים" מכיון שהוא קרבן (רק שאינו ע"ג המזבח). ועי' ע"פ זובח לאלקים בסנהדרין ד"ס. ועי' מאירי ע"ז ד"נ ע"א.

ועוד דלא גרע מביכורים שהם ג"כ אינם בכלל זביחה ומ"מ לשיטת הראשונים הם בכלל "עבודת כעין פנים" כמובא לעיל. (אך עי' בשי"י רש"י ושא"ר בע"ז דנ"א בפ"י "שבצרן מתחילה לשם כך"). ועי' רש"י מעילה די"ג ע"א לגבי המקדיש ביכורים שהם נק' ראויין

למקדש אבל לא ראויין למזבח שהרי אינן קרבין לגבי מזבח. (אך ביכורים הלא מניחין ע"ג המזבח (כנ"ל), משא"כ בשערות הנזיר).

אבל ל' המשנה (ע"ז נ"א ע"ב) והרמב"ם (פ"ג מהל' ע"ז ה"ד) ושו"ע (קל"ט ס"ג) הוא, שנאסר בתקרובת ע"ז רק דבר "שכיוצא בו קרב ע"ג המזבח". (לשון "ע"ג המזבח" כאן הוא להוציא מקרבנות עכו"ם, כי בא לומר שקרבנות עכו"ם נאסרים רק אם כיוצא בהם קרב בקרבנות ישראל, ונקט לשון "ע"ג המזבח", ו"ל דמזבח כאן קאי על כל המקדש). והלא שריפת שערות הנזיר גם שהם קרבן וראוי לה' אבל אינם קרבים ע"ג המזבח.

אולם נשאר צד הספק דלעיל כי י"ל דגדר "ראוי ליקרב ע"ג המזבח" חל על כל מעשה הנזיר, שהוא כלל אחד שמתחלק לפרטים.

הרמב"ם אוסר גם תקרובת שאינה כעין פנים

והנה כבר הביא הר"מ שי' בקונט' שם, כי לשיטת הרמב"ם (הל' ע"ז פ"ז הט"ז) כל הקרב ליד הע"ז לפני' נאסר גם אם הוא דבר שכיוצא בו אינו קרב לגבי המזבח. כן פירש הב"י וש"ך ביר"ד סקל"ט בשיטת הרמב"ם (אבל יש שלמדו באופן אחר בשי' הרמב"ם). ועפ"ז כ' הש"ך שכל בעל נפש יחמיר על עצמו לאסור בהנאה גם תקרובת שאינה כעין פנים.

א"כ עכ"פ לשיטת הרמב"ם הרי בלא"ה הקרבת שערות יש בו משום תקרובת ע"ז (כשהוא לפני הע"ז).

אבל השקו"ט דלעיל נצרכת לפי פס"ד השו"ע ושאר פוסקים שאוסרים בכל תקרובת ע"ז רק מה שכיוצא בזה קרב לגבי המזבח. וע"ז כתבנו דבתקרובת שערות י"ל דיש בו עבודת פנים. (וגם אם מי יבוא לדון גם על תגלחת השערות הנעשית בחצר הע"ז שהם שמים בכלי מיוחד כו').

תלישת שער בשחיטת קדשים

בדין השערות הבאות ממדינת הודו יא

[ועי' עוד רמב"ם הל' מעילה פ"א ה"א: השוחט בכור או שאר מוקדשין תולש את השיער מכאן ומכאן לעשות מקום לסכין. ועי' רש"י בכורות כ"ד ע"ב דאי לאו הוי חלדה הפוסלת את השחיטה (אבל עי' תוס' בכורות שם ד"ה השוחט את הבכור).

אבל אין ללמוד מזה כלל לנדו"ד לענין גזיזת שערות שיקרא עבודת פנים, כי כאן אין משום עבודת פנים רק הכשר לשחיטה. ועי' פתחי תשובה יו"ד סש"ח ס"ג אם תולש הוה כגוזז. וגם לכמה פוסקים אפשר לשחיטה בלי תלישת השערות].

* * *

זה מחשב וזה עובד לא אמרין

עוד כתבו שני הרבנים שי' טעם להתיר השערות, כי הרי האשה הנותנת את שיערה לע"ז איננה חותכת בעצמה את השערות, והחותך בפועל הוא הספר (בארבע"ר בלע"ז) שבחצר בית הע"ז שעושה עבודתו בכדי לקבל משכורת והוא איש פשוט ולא כומר ואינו מחשב לע"ז. ואיתא בשו"ע הל' שחיטה ס"ד ס"ג: "ישראל ששחט בהמתו של עובד כוכבים אפילו חיטב העובד כוכבים לע"ז השחיטה כשרה". כי המחשב לא שחט והשוחט לא חשב וזה מחשב וזה עובד לא אמרין. ועד"ז כאן הספר גוזז השערות הוא ע"ד השוחט שאינו מכוון לע"ז, והאשה המחשבת לע"ז הרי היא אינה הגוזזת.

ומה שבנידו"ד הלא האשה עובדת ג"כ ומסייעת לגזיזה, ולא רק מחשבת. ע"ז כתבו שם מדין "מסייע אין בו ממש", כמפורש בפוסקים באו"ח הל' שבת סש"מ לגבי אשה המוסרת את ידי' לנכרית לקצוץ צפרני' שסיוע זה דמסירת הידים לקצוץ אין בו ממש, ועד"ז כאן סיוע האשה בהגזיזה אין בו ממש והיא אינה נחשבת לעובדת, והעובד הוא רק הספר והוא לא מחשב ולא אומר שם הע"ז. ע"כ.

[הגר"י שי' כ' בקונט': דהרי המגלח הוא לא כומר, ובשעת

מעשה אין כאן כלום אלא מה שהיא חושבת להכניס אח"כ לע"ז, וכמו שאיתא בגמ' חולין דף ל"ט דשוחט ע"מ להוליך דמה לע"ז לא נאסר. עכ"ל. ובודאי כשגגה יצאה כו' כי בגמ' חולין שם היא מחלוקת ר' יוחנן ור"ל בשוחט ע"מ להוליך דמה לע"ז, ור"י ס"ל דכן נאסר וכן הלכה בשו"ע הל' שחיטה שם ס"ב ובכל הפוסקים בלי מאן דפליג].

משחיטה ילפינן לכל שאר עבודות

והנה דין זה דישראל ששחט בהמתו של עכו"ם והעכו"ם חישב לע"ז שאין הבהמה נאסרת, מקורו בחולין דל"ח ודל"ט, ושם מפורש ע"ז הטעם דילפינן חוץ מפנים, וכמו דבעבודת פנים דהיינו בקדשים אין המחשבה הולכת אלא אחר השוחט ולא אזלינן בתר מחשבת הבעלים דבעלים מחשבים לשם פיגול אינם יכולים לפסול, כ"ה ג"כ בעבודת חוץ אזלינן בתר העובד וע"כ גם כשבעל הבהמה מחשב לע"ז אין הבהמה נאסרת.

וניכר שדין זה דאזלינן רק בתר העובד אינו בעבודת הזביחה בלבד, אלא מזביחה ילפינן לכל מיני תקרובת ע"ז דאזלינן בתר העובד בלבד ולא בתר מחשבת הבעלים.

וכן משמע מל' הגמ' בחולין שם שנקטו "אחד מחשב ואחד עובד לא אמרינן" ולא נקטו "אחד מחשב ואחד שוחט". כי כ"ה בכל העבודות. ועי' ג"כ מאירי ע"ז ד"נ ע"א.

אבל בכל זאת מה שרצו לדמות דין "אחד מחשב ואחד עובד" לנדר"ד, אין זה עולה יפה, וצ"ע ע"ז מכמה טעמים:

הקרבת נכסים והקרבת הגוף

(א) בדין זה דישראל השוחט כו' אנו למדים רק דמחשבת בעל הממון אינה יכולה לאסור כאשר הוא רק המחשב ולא העובד. וילפינן זה מפיקול קדשים דמחשבת בעל הממון אינה אוסרת. אבל בנדר"ד המתגלח אינו מוסר ממון בלבד לעובד, אלא הוא מוסר את גופו (דשערות הם חלק מהגוף ועי' גיטין דל"ט),

בדין השערות הבאות ממדינת הודו יג

ובמסירת גופו להעובד שזהו יותר ממסירת הממון (כמו שבדיני נזיקין שהאדם חייב יותר על נזקי גופו מאשר על נזקי ממון) מנלן שלא יאסור הדבר במחשבתו בלבד.

בתגלחת ע"ז מסייע יש בו ממש

(ב) גם מה שכתבו שהאשה אינה נחשבת לעובדת כי מסייע אין בו ממש, צ"ע, כי מסייע אין בו ממש הוא דין במלאכת שבת ובשאר עניני אוריינתא ודרבנן כו', אבל בע"ז דחמיר טפי, דע"ז נאסרת במחשבה בלבד גם כשלא פירש ששוחט לשם ע"ז כמ"ש בהל' שחיטה ס"ד (ועי' בקידושין דל"ט וד"מ דבע"ז מחשבה הקב"ה מצרפה למעשה, ונמצא מזה גם בהלכה), א"כ עד"ז י"ל שבע"ז מסייע יש בו ממש.

ובקונטרס של הר"מ שי' אכן מביא שמפורש כן בשמלה חדשה הל' שחיטה ס"ד סט"ו דכשאחד שוחט לשם שחיטה כשרה, והשני שרוצה לשחוט לשם ע"ז אחז ג"כ בסכין וסייע סיוע שאין בו ממש הרי הבהמה נאסרת ע"י סיוע זה. הלא מפורש שבע"ז גם במסייע בעלמא יש בו ממש. ועד"ז בנדו"ד שהאשה המחשבת לע"ז גם מסייעת בהגזיזה.

אבל הר"מ שי' כותב לחלק: כי בשמ"ח מדובר בסיוע של שחיטה שהמסייע אוחז בסכין ושחט בה פורתא עכ"פ, משא"כ כאן שהמתגלחת אינה עושה דבר במעשה הגילוח עצמו. ע"כ.

ובמחכת"ר הוא הפך את הקערה על פיה, כי השמ"ח בענין שחיטת ע"ז לא נתן דבריו לשיעורין, אלא כתב שכאשר השני המכוון לע"ז אוחז ג"כ בסכין וסייע סיוע שאין בו ממש הבהמה נאסרת בזה. הלא הוא מדבר בכל דרגת סיוע וגם בסיוע הכי פחות שיכול להיות, וכותב ע"ז דזה אוסר בע"ז.

ובנדו"ד באדם הנותן ראשו לגילוח, לדעת פוסקים רבים אי"ז מסייע בלבד אלא מעשה גמור שיש בו ממש, עי' במה שהובא בציונים והערות שבילקוט מפרשים עמ"ס סנהדרין בסופו, ועי' בשד"ח ח"ג דף תקכ"ב. וגם עי' מחצה"ש או"ח סש"מ דשאני

נטילת הצפרניים מגזיזת הראש, כי בגזיזת הראש רבייה לי' קרא לניקף לחייבו ובה גילתה לן תורה בכל מסייע בגזיזה די'ש בו ממש, ורק בנטילת צפורן דלית בי' קרא אומרים שמסייע אין בו ממש (ולא ס"ל כן לאדה"ז בשו"ע סתס"ח ס"ד).

ומזה נלמד שגם להפוסקים דס"ל דבמסירת הראש לגילוח הוא רק מסייע ולא מעשה גמור, הרי עכ"פ אין לומר בזה דהמתגלח הוא סתם קרקע עולם ופחות אפי' ממסייע דעלמא. (ועי' ריטב"א מכות ד"כ דבסיוע ניקף שמזמין עצמו בשערו הוא סיוע גדול יותר ממסייע דעלמא).

א"כ בנדו"ד במתגלח המוסר ראשו לגילוח ומחשב לע"ז, הרי הוא מסייע גמור שאוסר התקרובת כמ"ש בשמ"ח.

עו"כ מין, הוא המחשב והוא העובד

ג) עוד יש לעיין בהיתר זה של "זה מחשב וזה עובד לא אמרינן". כי זהו מיוסד על מה שכתבו כ' הרבנים בקונטרסים הנ"ל על הספרים עושי מלאכת הגזיזה שלמרות שהם מועסקים ע"י בית הע"ז ומגלחים במתחם וחצר השייך לבית הע"ז, אבל אינם כומרים ובעת הגזיזה אינם מחשבים על הע"ז (ורק המתגלחים אומרים או מחשבים שם האליל כו'). ע"כ.

אך באמת איך נוכל לירד לדעתם וללבם של כל גוזזים השפלים האלו, ולקבוע שכולם כאחד אינם מאמינים כלל בישועת האליל ר"ל (ולפי דיווחי הרבנים מדובר על בערך 20 אלף מאמינים באותו ע"ז ר"ל שבאים להתגלח בכל יום באותו חצר ע"ז, וקרוב לאלף ספרים שמתחלפים כו') והלא עבודתם היא בחצר הע"ז כו'.

ועי' בש"ך הל' שחיטה שם סק"ג בדין זה דישראל השוחט בהמת הנכרי אינה נאסרת, דזהו דוקא כששחט ישראל שאינו מאמין בע"ז אבל כששוחט עובד כוכבים מין או ישראל מין האדוקים בעבודת כוכבים אז אסור בהנאה דסתם מחשבתם לעבודת כוכבים. א"כ עד"ז בנדו"ד אם הגוזזים מכוונים לע"ז הלא

הוא המחשב והוא העובד.

וגם עי' בשו"ע הל' שחיטה שם ס"ג שכאשר השוחט העובד לא חשב כלום על עצמו אבל חשב שהבעלים יזרקו אח"כ דמה לעבודת כוכבים אז נאסר בהנאה. וגם כאן אפשר הספרים מחשבים ע"ד המתגלחים.

חילוק בין כומרים ושאר עובדי חצר הע"ז

אבל י"ל דמ"ש הרבנים הנ"ל ע"ד ספרים האלו דאין מתכוונים לע"ז, ר"ל ע"פ דברי הפוסקים בכ"מ שעובדי הכו"מ וגם הכומרים בזמנינו אינם אדוקים כ"כ כו' (והוא מיוסד על גמ' בחולין די"ג והרמב"ם בכ"מ, והאריכו בזה בקונטרסים הנ"ל בסעיפי היתר אחרים), ומטעם זה כ' השמלה חדשה בסי' ב' שבזמנינו גם בשחיטת כומר לע"ז בשוחט סתם לאכילתו יש להקל במקום הפסד. וע"כ נקטו הרבנים שאין לחשוש במחשבת גוזזים אלו שכוונתם לע"ז וק"ו מהכומרים הגלחים עצמם דפיהם דבר שוא כו' (ע"ד מ"ש בגמ' לגבי ערכאות עכו"ם).

ובאמת עכ"פ בכומרים י"ל חזקת אומן לא מרע אומנותי, משא"כ בגוזזים דאומנותם היא מלאכת הגזיזה ולא מלאכת הע"ז.

בגוי אין דין זה מחשב וזה עובד

(ד' ומ"מ עדיין צע"ג בהיתר זה, כי מפורש בשמ"ח שם סי' ד' ס"ה, וז"ל: ומ"מ נ"ל אי גוי או מומר שוחט סתמא בהמה לאחרים, והבעלים חשבו בה בשעת שחיטה בפני השוחט, יש לאסור בהנאה, דאע"ג דקיי"ל דלא אמרינן סתם מחשבת גוי לע"ז, היכא דהבעלים מחשבים בה בפניו גרע טפי, די"ל דהוא נמי אדעתא דידהו שחט. ע"כ.

ועד"ז בנדו"ד, אף אי נימא דהאשה איננה עושה כלום ומסייע אין בו ממש, והספר העובד אינו מחשב, מ"מ השערות נאסרות משום דהספר אדעתא דידהו מגלח. ובפרט דאינו שליח בעלמא אלא גם שכיר בית הע"ז לגזוז אדעתא דידהו.

[ואם יאמר הטוען, שבירר שכל הספרים באותו חצר ע"ז הם שונים מכל אלפי ורבבות המאמינים הבאים לשם, והם ממש כופרים ולועגים לאותה ע"ז, והם עדיפי מ"סתם גוי" הנזכר בשמ"ח שהוא עושה אדעתא דהבעלים, אך ספרים אלו דוקא אין עושים אדעתא דהמתגלחים כו'. קשה לקבל טיעון זה].

* * *

האם התקרובת הוא לפני הע"ז

והנה עוד נקודת היתר כ' בקונטרסים: כי השערות נגזרות בבית התגלחת שבחצר הע"ז ולא בבית הע"ז, ואינן מובאות ונקרבות בפועל לפני הע"ז ולמה ייאסרו.

וצ"ע דהלא בשני הקונט' כתבו הרבנים שי' (ע"פ הבירורים), אשר 5 או 10 אחוזים של המתגלחים (שזהו בערך שני אלפים מתוך עשרים אלף איש המתגלחים בכל יום), לוקחים בידם קצת מהשערות שגילו, וכשהולכים אח"כ לבית הע"ז של האליל להתפלל לפניו הם מניחים את השערות לפני האליל בכלי מיוחד לשערות, והוא אותו הכלי שהם מכנים אותו באיזה שם, והם מייחסים איזה קדוש"ה ופעולת ישועה ע"י אותו כלי (השייך לאליל). א"כ עכ"פ הרי שערות אלו הן הקרבה לפני האליל.

וכ' ע"ז הר"מ שי' בקונטרס: אמנם יש שהעידו בפני הרבנים שיש מעט מאד מהמתגלחים (5 או 10 אחוז) שלוקחים על דעת עצמם קבוצת שער קטנטונת (ממה שנופל על הרצפה בזמן הגילוח, כי השערות עצמן נקשרות מיד לכל מתגלח בפני עצמו), וכשהם מגיעים לתפלה אצל האליל, מניחים שערות אלו בתוך כלי ההונד"י הנמצא מול האליל. אלא שגם שערות אלו אינן נקטרות אלא מובאות בחזרה לבנין התגלחת להכנה לשיווק. העדים הדגישו שמדובר בשערות קטנות ביותר ומעורבות מכל מיני אנשים (שהרי הן מאותן שנפלו על הרצפה), ואינן ראויות לעשות מהן פאות כלל. ע"כ.

אך מ"ש הר"מ שי' כי שערות אלו אינן נקטרות (וכ"כ גם הגר"י בקונטרס), אין בזה עדיין להתיר שערות אלו, כי להלכה תקרובת ע"ז הוא כל שמניחים לפני' לשם תקרובת ה"ז נאסר מיד, כמבואר בשו"ע סקל"ט ט"ג ובט"ז שם סק"ב (ובדברי הר"מ שי' עצמו בסעיף אחר הביא דברי ט"ז אלו). ועי' בטור ר"ס קל"ט: שהניחו לפני' לשם תקרובת נאסר מיד אפי' לא עשה ממנו כעין עבודת פנים וגם לא הקטיר ממנו כלום. ועי' בדרכ"ת שם קל"ט סק"ז. ומה שיש לע"ז זו גם עבודות אחרות בהקטרה כו', אין זה נוגע לתקרובת זו שאין דרכה בהקטרה שהיא נאסרת ע"י הנחתה לפני הע"ז.

האם שערות הנקרבות, נמכרים לתעשיית הפאות

ומה שכתב עוד ששערות האלו שלוקחים לפני האליל (ואח"כ מחזירים בשביל תעשיית השערות), מדובר רק בשערות קטנות שאינם ראויות לעשיית פאות. הנה קשה ליכנס לפרטי המציאות, וגם כי דנים אנו רק ע"פ דברי הרבנים שי' שהם ביררו פרטי הדברים. אבל ע"פ הסברא לא יתכן לומר שמתוך אלפיים מתגלחים בכל יום שלוקחים קצת משערותיהם להביא לפני אלילים, הנה הם מקפידים שכל השערות יהיו דוקא קטנות שלא ראויות לפאות ודוקא מהרצפה כו'. אי"ז מתקבל על הדעת.

[ובקונט' של הגר"י שי' בענין הזה יש סתירה בדבריו. כי בתחילת הקונט' בע' ו (בגביית העדות) הוא כותב: אחר התגלחת והרחיצה הולכין כולם לבית ע"ז הגדול מלא גילולים, ועושין מה שעושין מדרכי עבודתם. חלק קטן מהמתגלחים (5 או 10 אחוז בערך) לוקחין אתם כמה שערות, ונותנין בכלי הונד"י המונח שם, וגם אלו השערות מובאין בחזרה לבית התגלחת עבור הבירור והייבוש, אבל אין מקטירין מהשערות כלל וכלל". ע"כ.

ואח"ז באותו קונט' (ע' כ') כותב הגר"י שי': אכן בנדו"ד אין מכניסין השערות הנגזזין במקום עבודתה, ואם אחד כן הכניס את שערותיו במקום עבודתה, הנה השערות שמכניסים במקום

עבודתה אין מוכרין אותן, ומה שמוכרין אין מכניסין לשם. ע"כ.

ובודאי נפלה כאן איזה שגגה, או שנרשמו הדברים לפום ריהטא וכיו"ב. והדברים צריכים תיקון].

ועכ"פ אם לדון לפי העדויות שנזכרו, נ"ל אשר מיעוט מהשערות שנמכרות כן היו מוקרבים לפני הע"ז.

* * *

בדין דרכה של ע"ז בכך

עוד נקודה להיתר שהאריכו בזה בשני הקונטרסים, כי אין דרכה של ע"ז זו בהקרבת שערות לפני'.

והאריך בזה הר"מ שי', ונקודת דבריו כי דרכו של ע"ז זה הוא בהקטרה והקרבת אכו"ש ומביאים לו כסף וזהב תכשיטים כו', אבל אין שם עבודה מיוחדת של הקרבת שערות, ובספרי הפילוספי' של אותה ע"ז אין דרך עבודה כזו, ואדרבא השערות לאחר שנחתכו נחשבות לדבר בזוי וטמא, והקרבת שערות לאליל הם בזיון גמור. ומה שיש מאמינים מביאים קצת שערות לאליל הרי זה משום שאותו מיעוט הוא ע"ה בתורת ההינדו ועושים זאת על דעת עצמם. ע"כ.

והנה בדיני ע"ז בזה"ז שאין עו"ז אמיתיים כמ"ש הרמב"ם בחולין פ"א מ"א, ועי' ש"ך סק"ד סק"ד. קכ"ח סק"ד. סקכ"ט סקי"ד. ובתב"ש סי' ב' (הובא כ"ז בקונט' הר"מ בסעיף אחר), נ"ל דלא נוגע בענין "דרך עבודתה" שיהי' לפי ספרי הע"ז בלבד אלא אזלינן גם לפי מנהגי עובדי'. (ועי' ל' הרשב"א ע"ז דנ"א לענין ככרות שנותנים לכומרים).

ובנדו"ד הרי בבית הע"ז הם שמים כלי מיוחד להנחת השערות לפני האליל, ומתגלחים רבים מביאים ומניחים שם שערותיהם, ורבים מהם מאמינים בהקרבה זו מפני שאלילם אוהב שערות (כנזכר בעדויות הרבנים בשני הקונטרסים), וגם כי לכו"ע יש להם דרך עבודה של הקרבת מתנות לע"ז, הרי י"ל שדרך

עבודתה בכך.

אלא כאשר נצרך ב' הדברים, הן מה שאין זה בספרי אותו ע"ז להניח לפניו השערות, והן שלפי העדות מביאים שערות תגלחתם לפני הע"ז רק מיעוט מן המתגלחים (2000 בכל יום מן מספר של 20,000 מתגלחים). לפי"ז אולי יש לדון בזה שאין דרך עבודתה בכך.

אם עבודת אותו אליל, הוא בתגלחת

אגב, בקונט' שם כ' הר"מ שי' בניהון התגלחת עצמה (ולא תקרובת השערות): "ועוד שאם היתה עבודת האליל בתגלחת, א"כ כל המבקרים שם היו מתגלחים בבואם, והרי העדים והמומחים מעידים שרק כארבעים אחוז מהמבקרים מתגלחים (כי באים בערך 50 אלף איש בכל יום), אף שכולם מתפללים לפני האליל, ומוכח שהתגלחת אינה עבודה לאליל".

ואינני מבין ההגיון: כאשר יש לע"ז ב' עבודות, עבודה אחת שכל 1000 אחוזים עובדים אותה, ועבודה ב' שרק 40 אחוזים עובדים אותה (ושאר הרוב אין רוצים להקריב את שערם וכי"ב), מדוע נאמר שעבודה הב' "אין דרך עבודתה בכך".

הר"מ שי' רוצה לקבוע ש"דרך עבודתה בכך" הוא דוקא כשכ"ה ע"פ ספרי הפילוסופי' שלהם (גם בזה"ז) ודוקא כאשר כל המבקרים עובדים אותה באותה עבודה, במחכת"ר מנין לו זאת.

מקור דין שצ"ל בע"ז דרך עבודתו הוא בגמ' ע"ז דנ"א ע"א וסנהדרין ס"א ע"א ורמב"ם הל' ע"ז פ"ג ה"ב, וגם בשו"ע יו"ד סקל"ט, ולמדו כן ממ"ש איכה יעבדון הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני.

* * *

דין ככרות שמביאים לכומרים

עוד כ' הר"מ שי' דבר היתר מסוגיא הדומה מאד לנדו"ד, והוא

בתוס' וראשונים בגמ' ע"ז דנ"א ע"ב ע"ד הככרות שנותנים לכומרים אף שמניחים אותם ליד פסיליהם, שיש שהתירום בהנאה ויש שאסרום, וכמה ראשונים כתבו שראוי לבעל נפש להחמיר. ולהלכה כתבו בטור ושו"ע יו"ד סקנ"ט ס"ח להתיר ככרות אלו אפי' לכתחילה.

(אלא דבטור ושו"ע המתירים, לא נזכר דמניחים אותם ליד פסיליהם. ורק באחדים מהראשונים נזכר שהי' דרך הנכרים להניח הככרות ליד האליל. ובאמת אופן ככרות אלו לא הי' עניינם ברירא לכל הראשונים, ע"י ב"י וב"ח על הטור שם).

והר"מ שי' מדמה ענין זה לנדו"ד. כי גם כאן בהשערות שיש אלו המביאים אותם לבית הע"ז שלהם ליד האליל, הם יודעים שסוכ"ס גם שערות אלו ימכרו לטובת הכומרים ולא שיירקבו שם עם הע"ז. א"כ הרי אלו מותרים. (וצ"ע אם נתברר מהעדים שכל המביאים השערות אכן יודעים זה).

חילוק תקרובת השערות, מתקרובת הככרות

אבל באמת דמיון זה אינו עולה יפה כי בנדו"ד בשערות גרע טפי מהככרות, דבככרות זה הי' זה דרכם לתת לכומרים לחם חוקם ע"י ששמים הככרות ליד הע"ז.

אבל בשערות אם בכוונתם רק לתת לכומרים וכיו"ב הרי כבר התגלחו ושמו את רובי שערותיהם בכלי מיוחד ואח"כ בשק מיוחד למשלוח ושיווק כו', ובכל זאת כשהולכים לתפילתם הם לוקחים עוד כמה שערות להניח לפני האליל, ואומרים כי הוא אוהב שערות, איך נדמה את זה לדין הככרות.

* * *

דין תקרובת בזמנינו, בהפסד מרובה

בסוף דבריהם הביאו רבנים הנ"ל מ"ש הרמב"ם בפיהמ"ש חולין פ"א מ"א, ועד"ז בכמה פוסקים שאין בזה"ז עובדי ע"ז

בדין השערות הבאות ממדינת הודו כא

אמיתיים. וע"כ נמצא לפעמים בפוסקים בנוגע לדברים הקשורים לתקרובת ע"ז שהקילו בזה בהפסד מרובה. והר"מ שי' מביא גם משו"ע אדה"ז הל' שחיטה ס"ב סק"א (ומציין שם לתבר"ש). ועד"ז בשמ"ח שם.

ואף שבשו"ע אדה"ז ושמ"ח שם מדובר בגוי כומר השוחט בסתם לאכילת עצמו, משא"כ בנדו"ד בשערות שמדובר על מאמינים החושבים להקריב לאליל. אבל מ"מ הובא ענין זה בדברי הרבנים שי' רק בכדי להורות על האפשריות להקל בעניני ע"ז בזה"ז.

* * *

מסקנת הדברים

והנה אחרי כל האריכות, אף שעוררנו ספיקות על נקודות ההיתר, כי כמש"כ י"ל אשר בשערות כן יש דין של תקרובת כעין פנים. וגם י"ל שזה כן נק' דרך עבודתה של ע"ז זו. וזהו במיעוט השערות שכן מביאים לפני הע"ז.

אבל בכל זאת נראה דא"א לאסור הפאות שעושים משערות אלו. והוא ע"פ דברי הט"ז ביו"ד סקמ"א סק"ב: כל שיש סברא להיתר ולאיסור ראוי להקל, דהא קי"ל בכל דוכתי דלא מחזקינן איסורא מספק ואין מחמירין מספק אלא במקום דאתחזק איסורא מכבר כו'. (והובא ט"ז זה בשני הקונט' של הרבנים שי').

ובנדו"ד דיש חזקה דמעיקרא דהשערות מצ"ע אינם תקרובת (וגם איקבע היתרא), א"א לאסור את השערות מתוך ספק (אף ספקות הגרועים בדיני הספיקות), רק כאשר יתברר בתורת ודאי אשר הקרבת שערות נק' עבודת פנים, ושזה נק' דרך עבודתה של אותה ע"ז.

וגם יש לצרף לזה את ענין התערובת, שהשערות הבאות לפני הע"ז הם מיעוטא דמיעוטא, ואח"כ הם מתערבות עם רוב השערות הנגזזות בחצר הע"ז. ואח"ז גם מתערבים עם עוד

שערות מארץ הודו שנגזזו ע"י אנשים פרטיים בלי קשר לע"ז (וכמו שהאריך הר"מ שי' בקונטרסו).

ולכמה דיעות, ספק אמיתי ותערובת מצטרפים לס"ס גם נגד חזקת איסור, עי' בשו"ת הצ"צ יו"ד סע"ג וסרפ"ח, ובפס"ד שלו דקצ"ב, ובמובא בשד"ח ח"ג תרב, ב. משא"כ בנדו"ד דאתחזק היתרא.

אין לאסור את דבר המותר

ובענין אם יש מקום להחמיר ולאסור את מה שמותר ע"פ שו"ע ופוסקים, הנה לא זוהי דרכה של תורה, וגאוני וחכמי ישראל בכל הדורות כתבו שו"ת רבים ועצומים להתיר את המותר ולאסור את האסור, ולא ח"ו לאסור בסתם אלא אם ברור כשמלה כו'. ובפרט בנדו"ד בענין הפאות הלא כמש"כ הר"מ שי' בקונטרסו ע"י הטלת איסור בעלמא מביאים גם למכשולים רבים. ואכהמ"ל.

וגם כי הנה ע"פ ספרי חכמי האמת (מיוסד על הירושלמי בכ"מ) הוא דבר חמור להטיל איסור על דבר המותר, (ושאני דין קדש עצמך במותר לך). ונאריך ע"ז במאמר מיוחד בעז"ה.

דין הפאות, הלכה למעשה

ולמעשה בנידון פאות אלו שבאות ממדינת הודו, כבר כתבו ב' גדולי הרבנים הנ"ל להיתר (גם בפאה שכל השערות בה הם מהודו ולא רק תערובת), ולא להסכמתי הם צריכים.

אבל אנו נחזק את דברי הר"מ שי', שניכר מדבריו להחמיר לא לקנות לכתחילה מן פאות אלו. ולא כדברי הגאון הגר"י בעהמח"ס בדבר מלך שכ' לקנותם לכתחילה בלי שום חשש.

אך כי אינני מורה הוראה, ובפרטי הדברים כ"א יעשה כפי שיורה לו הרב מורה הוראה וחכם שבעירו.